

УДК 78:373.67

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-АНАЛІТИЧНИХ УМІНЬ

Ревенчук В. В.

У статті аналізується проблема комплексного підходу до організації музичного навчання у виші. Розкривається специфіка навчання майбутнього вчителя музики в інструментальному класі. Обґрунтовується необхідність теоретичної підготовки студента для успішної навчально-виконавської діяльності та формування творчої, активно мислячої особистості майбутнього вчителя. Акцентується важливість формування у студента музично-аналітичних умінь як складової його фахової компетентності.

Ключові слова: виконавська діяльність, інструментально-виконавська підготовка, музично-аналітичні уміння, художньо-стильові та жанрові особливості музичного твору.

В статье анализируется проблема комплексного подхода к организации музыкального обучения в вузе. Раскрывается специфика обучения в инструментальном классе. Обосновывается необходимость основательной теоретической подготовки студента для успешной учебно-исполнительской деятельности, формирования творческой, активно мыслящей личности будущего учителя. Акцентируется важность формирования у студента музыкально-аналитических умений как составляющей его профессиональной компетентности.

Ключевые слова: исполнительская деятельность, инструментально-исполнительская подготовка, музыкально-аналитические умения, художественно-стилевые и жанровые особенности музыкального произведения.

The article analyzes the problem of the complex approach to organizing musical education in the university, the direction of musical-performing training on the student's self-improvement, the development of their intelligence and professional competence. The instrumental class reveals the specificity of the future teacher of music, which is related not only to the problems with performance, but also to be unable to emphasize certain features of a musical piece, explain regularities, teach a student to perceive the content, explain the imagery of it, and so on.

The article substantiates the need for theoretical training of the student for their successful teaching and performing activities in piano classes. The analytical approach to the study of musical pieces is considered as the basis for the formation of a creative, active thinking personality of a future teacher. It is emphasized that the subject of the analysis is the study of a musical piece as an artistic whole from the side of content, style, form, musical language and its elements. The article studies the necessity of developing a student's ability to find the necessary information for the development of musical horizons and the formation of skills for verbal definition of the nature of a musical piece.

The article focuses on how important it is for the student to determine the artistic, stylistic and genre features of a musical composition. Awareness of these features serves as the basis for understanding the content of the musical composition, the development of musical thinking and the formation of a student's musical-analytical skills.

Key words: performing activity, instrumental-performing training, musical-analytical skills, artistic-style and genre features of a musical piece.

Одним з найважливіших видів музичної діяльності для формування музиканта є виконавська діяльність. Будь-яка виконавська діяльність (інструментальна, вокальна, диригентська) охоплює значне коло знань та вмінь, які формуються й накопичуються у процесі інтерпретації музичних творів. Це складний, багатоаспектний процес, у якому зосереджуються великі можливості для вияву музикантом власних

творчих якостей, віддзеркалюється набутий естетичний та музично-виконавський досвід, максимально розкривається його індивідуальність.

Видатні музиканти, педагоги, вчені (Г. Нейгауз, О. Гольденвейзер, Л. Баренбойм, Л. Арчажнікова, Г. Падалка, О. Рудницька та інші) завжди підкреслювали, що пріоритетними завданнями фортепіанної підготовки є збагачення й розширення художньої компетентності студентів, формування у них досвіду естетичного сприймання образів мистецтва, розвиток здатності до творчої самореалізації у процесі інтерпретації музики тощо.

У наш час склалася певна система музично-виконавської підготовки вчителя музичного мистецтва загальноосвітньої школи, яка значно відрізняється від підготовки інструменталіста-виконавця у мистецьких вишах. Це зумовлено різними цілями їх майбутньої практичної діяльності. Якщо головною метою професійної діяльності піаніста-виконавця є виконання музичних творів і найповніше розкриття перед слухачами їх художнього змісту, або навчання гри на інструменті у мистецьких школах, то метою професійної діяльності вчителя музики є формування музичної культури учнів у процесі різноманітної музичної діяльності (сприймання музики, спів, інструментальне музикування тощо). Відтак практична діяльність майбутнього вчителя музики пов'язана не лише з виконавством, але значною мірою з умінням підкреслити певні особливості музичного твору, пояснити певні закономірності, навчити правильно сприймати зміст музики, пояснити її образність тощо. Такий обсяг завдань, які постають перед вчителем музики, вимагає в першу чергу розвинутого мислення, серйозного аналітичного підходу до вивчення музичних творів у класі фортепіано, розвитку музично-аналітичних умінь.

Проблема розвитку умінь дістала досить ґрунтовне наукове обґрунтування. Феномен умінь розглядають психологи (Г. Костюк, Б. Теплов), педагоги (Ю. Бабанський, Г. Балл); музичні педагоги (І. Гринчук, Н. Прушковська). Однак за всієї різноманітності аспектів все ще потребує наукового обґрунтування проблема розвитку музично-аналітичних умінь студентів у процесі навчання гри на фортепіано.

Відтак **метою** нашої **статті** є обґрунтування способів та прийомів розвитку у студента музично-аналітичних умінь у процесі його музично-виконавської (фортепіанної) підготовки. Уміння аналізувати – це своєрідна апробація знань, набутих у процесі вивчення музичного твору.

Філософська наука визначає поняття "*аналіз*" як процес розумового розчленування предмета (явища, процесу), його якостей, відношень між частинами тощо. Аналіз є органічною складовою будь-якого наукового дослідження і, зазвичай, є його першою стадією, коли дослідник переходить від нерозчленованого описання досліджуваного об'єкта до виявлення його побудови, складу, властивостей і ознак. Мисленнєве розчленування цілого на частини передбачає не лише фіксацію частин, але й встановлення відношень між частинами. При цьому важливо щоб предмет, який аналізується, розглядався як представник певного класу, що дозволяє переносити знання, отримані при вивченні одних предметів, на інші. У практичній і пізнавальній діяльності аналіз поєднується зі зворотнім процесом – *синтезом*, тобто поєднанням різних елементів та сторін предмета в єдине ціле, узагальнення фактажу інформації про об'єкт тощо [3, с. 22, 609].

У процесі фортепіанного навчання *об'єктом* аналізу виступають музичні твори, що складають навчально-виконавський репертуар. Уміння аналізувати твір – це не вроджена якість, це набуте уміння, яке формується у процесі безпосередньої практичної роботи над музичним твором. Однак для того, щоб аналізувати твір, необхідно усвідомлювати предмет аналізу. *Предметом* аналізу є "дослідження музичного твору як художнього цілого з боку *змісту, стилю, форми, музичної мови та її елементів*" [4, с. 12]. У процесі аналізу студент має вчитися оперувати музичними фактами, термінами й поняттями, розуміння яких сприятиме не лише розширенню його музичного тезаурусу, але й набуттю досвіду художнього осягнення змісту музичних творів та виразного їх виконання.

Які проблеми виникають у студента у процесі аналізу музичного твору у класі фортепіано? Рівень розвитку у студента музично-аналітичних умінь яскраво демонструє колоквиум з інструментально-виконавських дисциплін. Як свідчить практика, значною проблемою для студента є словесне визначення образно-емоційного змісту музичного твору (тобто те основне, за допомогою чого можна глибше усвідомити

музичний твір та доступно пояснити учневі). Кожен музичний твір є носієм певного змісту. Згідно Б. Асаф'єва, розуміння музики передбачає вміння переживати й відслідковувати інтонаційні процеси, що проходять у ній. Відтак у процесі навчання слід акцентувати увагу студента на інтонаційних особливостях музичного твору. Для того, щоб визначити образно-емоційний зміст твору, необхідно проаналізувати мелодію (інтонацію) як один з основних виражальних засобів музики.

Як аналізувати мелодію? Перш за все, слід визначити *тональність та лад, характер* мелодії (як звучить музика – драматично, трагічно, пасторально, світло, сумно, впевнено, споглядально тощо). Якщо бракує слів для визначення характеру мелодії, студент може скористатися словниками синонімів української мови, де дається декілька слів, які визначають певний характер. Наприклад, ВЕСЕЛИЙ характер визначається додатково як: *життєрадісний, жартівливий, потішний, дотепний* тощо. СУМНИЙ характер визначається як: *смутий, невеселий, зажурений, печальний (глибоко вражений), безрадісний, меланхолійний (з почуттям меланхолії), скорботний* тощо. Синоніми допомагають чіткішому висловленню думки, збагаченню мовного арсеналу. Від того, наскільки правильно і доречно дібрані слова, значною мірою залежить точність і виразність музичного мовлення, а отже й точність передачі виконавцем музичної інформації, яка "закодована" у музичному тексті.

Наступний крок є дуже важливим – визначення ознак, які "підтверджують" обраний характер, деталізують та підкреслюють його (інакше кажучи, пошук того, що саме надає мелодії такого характеру). Для цього слід визначити: *тип мелодичного руху* (мелодія плавна, стрибкоподібна чи змішана, моторна, розспівна чи декламаційна, злітаюча вгору інтонація чи мелодія насичена хроматизмами тощо), *його напрямок* (переважно висхідний, низхідний, чи хвилеподібний); проаналізувати *метро-ритмічні* особливості мелодії (розмір, тривалості нот, основні ритмічні групи, наявність синкоп тощо), *артикуляцію* (яким штрихом викладена мелодія, що надає їй плавності, спокою, чи стрибкоподібності, розміреності тощо), *темброво-динамічні* особливості (визначити регістр, у якому переважно викладена мелодія, її динамічний план, дати характеристику регістру: високий, прозорий, низький, насичений, густий, "віолончельний", басовий тощо. Чи підкреслює динаміка темброві особливості мелодії?), *темп* (чи підкреслює темп загальний характер музики, чи змінюється темп, якщо змінюється, то що цим підкреслюється, чи є агогічні зміни (тобто прискорення, сповільнення), що вони підкреслюють – схвильованість, спокій, чи розміреність?).

Якщо студент аналізує програмний твір (наприклад, "У печері гірського короля" Е. Гріга), то слід обов'язково вказати, чи не містить музика звукообразальних ефектів: інтонації заклику, вигуку, оклику, відтворення голосів природи, звуків оточуючого світу, пейзажних образів тощо.

Аналіз мелодії повинен обов'язково закінчуватися *висновком*: увесь неповторний у кожному творі комплекс засобів виразності підкреслює характер музичного твору (його урівноваженість чи нервовість, маршовість чи розміреність, пісенність чи танцювальність, задумливість, мрійливість, задушевність чи патетичність тощо).

Важливою характеристикою музичного твору є визначення його *художньо-стильових особливостей*. Студенту слід пояснити, що це непросте у багатьох випадках питання можна вирішити самостійно шляхом визначення: а) років життя композитора; б) країни, де він творив; в) характеру музичного твору, який вивчається. Ці дані необхідно узгодити з історичними рамками (!) та характеристикою основних художніх стилів: бароко, класицизм, романтизм, імпресіонізм, полістилістика у творчості композиторів ХХ століття тощо. Наприклад, Сергій Прокоф'єв (1891–1953) – російський композитор першої половини ХХ століття. Простота, лаконічність, прозорість, новизна та специфічність музики композитора дозволяє визначити її як таку, що належить до неокласицизму.

При цьому важливо, щоб твір, який аналізується у класі фортепіано, завжди розглядався не абстрактно, а як представник певного стилю чи жанру. Це дозволить студентові накопичувати й переносити знання, отримані під час вивчення одного музичного твору на інші (наприклад, сонати Й. Гайдна, В. Моцарта, Л. Бетховена; сюїти Й. Баха, Г. Генделя тощо).

Іншою важливою характеристикою музичного твору є визначення його *жанрової основи*. Це питання зазвичай не викликає труднощів, якщо назва твору є визна-

ченням його жанру – наприклад, вальс, марш, пісня тощо. У інших випадках воно є проблемою, яка має бути постійно у полі зору викладача у класі фортепіано.

Фортепіано – універсальний інструмент, на якому виконується дуже різноманітна у жанровому відношенні музика (інструментальна, вокальна, хорова, кіномузика тощо). У процесі вивчення музичного твору його необхідно визначити як: а) камерний інструментальний твір; б) оригінальний твір для фортепіано, чи перекладення для фортепіано вокального, симфонічного, хорового твору, музики з кінофільму тощо.

Для того щоб визначити жанрову основу музичного твору, студент повинен: 1) згадати основні *типи (галузі) музики* – пісня, танець, марш. "Пісня, танець і марш – це три кити в музиці" – цей влучний вислів Д. Кабалевського дуже точно відображає їх значущість у світі музики [2, с. 211]. Вони є своєрідним фундаментом будь-якої музики: симфонії, опери, балету, джазової та народної музики, струнного квартету, фортепіанної сонати тощо. Отже, жанровою основою будь-якої музики є її пісенність, танцювальність або маршовість.

Кожен з цих типів музики має свої *підвиди*: пісня буває лірична, колискова, жартівлива, історична; танець – вальс, гопак, танго; марш буває похідний, спортивний, святковий, траурний. Також кожен з цих підвидів має свої *стійкі, характерні ознаки*: типові розміри, ритмічні групи, мелодичні звороти, певну фактуру тощо (так, колискова пісня завжди має повільний, рівний темп та плавний "заколисуючий" ритм, звучить у середньому регістрі, тихо й заспокійливо; вальс має помірний темп, тридольний розмір і типовий (вальсовий) акомпанемент, у якому підкреслюється кожна сильна доля і т. д.). До того ж студент має пам'ятати про існування жанрів, які поєднують у собі ознаки різних жанрів: пісня-марш, пісня-танець тощо (тобто не втрачаючи пісенної природи, жанр пісні може отримати маршовий темп та маршові чи танцювальні ритми тощо).

Усвідомлення студентом особливостей музичної мови, типових для кожного жанру ознак, урахування епохи (коли був написаний твір), особливостей національної культури та індивідуального стилю автора музики – це той обсяг необхідних знань, які становлять основу розвитку у студента музичного мислення та формування музично-аналітичних умінь.

Майбутній учитель музичного мистецтва повинен уміти адаптуватися до суспільних реалій, усвідомлювати необхідність постійного самовдосконалення, розвитку інтелекту і творчих якостей, підготовки до життя у відкритому суспільстві, самостійної взаємодії з динамічним світом професійної праці, з постійно змінюваною "художньою картиною світу". Тому навчальний процес повинен спрямовуватися на саморозвиток студента та набуття відповідних компетентностей [1, с. 356].

Отже, музично-аналітичні уміння виступають важливою складовою фахової компетентності майбутнього вчителя музики. Такі уміння необхідні для осмислення музичних явищ, розкриття системи художніх образів та визначення оригінальності концепції кожного музичного твору, що вивчається у класі фортепіано. Оволодіння основами музично-аналітичної діяльності сприятиме не лише осмисленню студентом багатогранних явищ музичної дійсності, але й стане підґрунтям його фахової компетентності. Це дозволяє визначити розвиток музично-аналітичних умінь одним із пріоритетних завдань фортепіанної підготовки.

Література

1. Гринчук І. П. Мистецька освіта: теоретико-методичні підходи / І. П. Гринчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія "Педагогіка і психологія". – В. : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2012. – Вип. 36. – С. 355–358.
2. Кабалевський Д. Б. Як розповідати дітям про музику / Дмитро Борисович Кабалевський. – К. : Музична Україна, 1982. – 319 с.
3. Философский энциклопедический словарь / под ред. академика АН СССР Л. Ф. Ильичёва, П. Н. Федосеева. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 836 с.
4. Юцевич Ю. Словник музичних термінів / Ю. Юцевич. – К. : Музична Україна, 1977. – 206 с.